

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Ніздрень Олександри Андріївни

«Соціальний капітал як чинник підтримання психологічного здоров'я осіб із низьким економічним статусом», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Психічне здоров'я тривалий час було наче «Попелюшкою» на теренах як медичного, так і психологічного знання. Але на щастя зараз вона перетворюється на принцесу, і проблеми підтримання та відновлення психічного здоров'я на особистісному та громадському рівнях, а також фактори, що призводять до його погіршення, і види його розладів потрапляють в поле зору як громадських діячів, так і науковців. Останнє – є фундаментально важливим. Адже ми вступаємо в період реформування системи охорони психічного здоров'я, і відтак потребуємо наукового базису для прийняття зважених рішень, для відбору максимально ефективних способів лікування психічних розладів та підтримки психічного здоров'я в цілому. Дисертація Ніздрень О.А. є однією з робіт, яка дає діячам у сфері громадського психічного здоров'я матеріал для роздумів, політикам – базис для прийняття рішень, дослідникам – матеріал для подальшої праці, а практикам – доказовий інструмент для безпосередньої роботи.

Аспект соціальної підтримки є зараз внесений до усіх зарубіжних рекомендацій і протоколів, він заведений у структуру кризових інтервенцій, а також вбудований у модель спільнотних мультидисциплінарних центрів психічного здоров'я, включений до процесів реабілітації як після фізичних, так і після психічних захворювань. Водночас, інший аспект проблеми залишається дослідженим і висвітленим недостатньо. Це – потенціал цими соціальними ресурсами скористатися, і які стратегії слід застосовувати, щоб цей потенціал розвинути? На спробах відповіді на це запитання зосереджена

аналізована дисертаційна робота.

Відтак, наукова новизна та практична значущість цієї роботи є безсумнівною. Водночас, хочеться наголосити на кількох аспектах, які є значущими, як на мене, особливо. Перше – це соціально-психологічна орієнтованість того практичного інструментарію, який розробляється та впроваджується дослідницею. Друге – це використання класичного психотерапевтичного методу, позитивної психотерапії, із опорою на вітчизняні напрацювання у цій царині, як наукові, так і методичні. Третя, можливо, найважливіше – це внесок у психотерапевтичний дискурс теми доказовості, наукової ґрунтовності.

Свою роботу дослідниця починає із розбудови теоретико-методологічних засад дослідження зв'язків між психологічним здоров'ям, соціальним капіталом та економічним статусом людини. Цілком логічно вона починає із аналізу термінологічного апарату і ґрунтується тут на широко вживаному визначенні ВООЗ щодо здоров'я в цілому та психічного здоров'я зокрема. Потому – робить спробу виокремити «психологічне здоров'я», спираючись на конструкт «психологічного добробуту», який слугує наче сполучною ланкою між ВООЗівським здоров'ям та психологічним здоров'ям. Наступний етап роботи – введення в дискурс дисертації «соціального капіталу», і розгляд його спочатку в історичному, соціологічному та економічному контекстах (мережевий, інституційний та ціннісний підхід), а потому – введення його в соціально-психологічний простір, власне, через ціннісний підхід Ф. Фукуями. Завершується розділ інтеграцією попередніх висновків щодо психологічного здоров'я та соціального капіталу із поняттям «економічного статусу» та теоретичними прогнозами можливих зв'язків між цими явищами.

Другий розділ дисертації присвячено розробці моделі дослідження зв'язків між соціальним капіталом та психологічним здоров'ям осіб із низьким економічним статусом та аналізу його результатів. У розділі описано організацію усіх етапів емпіричного дослідження, обґрунтовано

добір діагностичного інструментарію та визначено критерії розподілу учасників дослідження. Завершується розділ розробкою моделі соціального капіталу як чинника підтримання психологічного здоров'я осіб із низьким економічним статусом. Модель побудована з опорою на емпірично виявлені та статистично обґрунтовані зв'язки між явищами, і показує низку цікавих феноменів (і хоча частина з них теоретично є очевидними, емпіричної підтримки їм раніше бракувало): зокрема, обернені зв'язки між фрустрованістю та соціальним капіталом, прямі – між показниками соціального капіталу та самостійністю особистості, культивуванням цілепокладання тощо.

Третій розділ присвячено завданню дослідити можливості активізації соціального капіталу і використати це як ресурс для підтримання психологічного здоров'я осіб з низьким економічним статусом. Ця робота також дає змогу визначити, чи справді така активізація є чинником, чи лише епіфеноменом якихось інших латентних процесів. Детально аналізуючи метод позитивної терапії, авторка показує його потенціал для роботи на соціальному рівні й можливості для виходу тренінгових технік «за межі» кабінету чи тренінгового залу. Самі варіанти програми активізації авторка вибудовує з послідовним врахуванням висновків, описаних у другому розділі. За рахунок цього інтервенції, запропоновані дослідницею, є системними та не-суперечливими щодо теоретико-методологічних засад дисертації. Заслуговує на увагу також ретельне планування експерименту, із врахуванням усіх загроз внутрішній та зовнішній валідності. Аналіз протоколів групових занять дає можливість зробити висновок, що автора вдало поєднує науково-дослідні компетентності із компетентностями психолога-практика.

Оцінюючи у цілому дисертаційне дослідження О.А. Ніздрань, слід відзначити його актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення, чітко сформульований методологічний апарат, всебічний теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, вибір адекватних методів

дослідження, ретельно сплановане емпіричне дослідження, докладний аналіз його результатів, обґрунтованість й доказовість висновків. Все це дозволило здобувачці виконати поставлені у дослідженні завдання і сформулювати системні висновки.

Основні результати дисертаційного дослідження досить повно викладено у публікаціях авторки, а також апробовані на наукових конференціях та семінарах. Автореферат ґрунтовно та адекватно розкриває зміст дисертації.

Однак вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання:

1. В основу дисертаційного дослідження авторки покладено поняття «психологічне здоров'я», і в параграфі 1.1. дисертації вона ретельно аналізує його, розмежовуючи психологічне здоров'я, психічне здоров'я та здоров'я в цілому. Однак, робить вона це із врахуванням визначення психічного здоров'я ВООЗ, яке неодноразово зазнавало критики через культурну негнучкість, відсутність сутнісного підходу та ціннісного виміру, тоді як у 2015 року міжнародною групою на чолі з Н. Сарторіусом запропоновано альтернативне визначення, яке знімає ці прогалини і знімає необхідність використання інших термінів, ніж «психічне здоров'я».

2. На основі теоретичного аналізу, а також висновків із результатів дослідження впливає, що низький соціально-економічний статус призводить до руйнування соціального капіталу і низького рівня психічного здоров'я. Це є загальна тенденція, але водночас варто було б звернутися до ідеї про те, що кожна теорія має свої обмеження. В цьому випадку тим, що обмежує цю теорію, є феномен «resilience», який вперше було виявлено саме серед дітей з дуже низьким соціально-економічним статусом, і які виявилися абсолютно психологічно й соціально здоровими. З цієї точки зору модель, відтак, є не повною, і потребує у майбутньому доопрацювання.

3. Параграф 2.4. носить назву «Особливості впливу компонентів соціального капіталу на показники психологічного здоров'я осіб із низьким економічним статусом», в той же час в тексті йдеться про аналіз

кореляційних та регресійних моделей. В такому випадку ймовірність впливу одного фактору на інший потребує додаткового обґрунтування, джерело якого має бути не в самих математичних моделях, а в логіці побудови дослідження та сутнісному аналізі досліджуваних явищ.

4. Пропоновану у п. 2.4. модель варто було би зобразити графічно, щоб у читача одразу з'являлося цілісне розуміння цієї справді цікавої і важливої роботи.

5. У п. 3.3. дисертації авторка презентує результати експериментального дослідження з активізації соціального капіталу та вплив її на психологічне здоров'я. Вона наводить глибокий якісний аналіз результатів, але дисертація лиш б виграла, якби тут же більше уваги було приділено аналізу кількісних показників, тим більше, що попередній текст демонструє чудове володіння нею математико-статистичним апаратом.

Вказані зауваження не знижують рівня дисертаційної роботи, і є радше настановами для майбутньої дослідницької діяльності й подальшої розбудови наукових досліджень у сфері психічного здоров'я.

З огляду на викладене вище, можна зробити загальний висновок, що дисертація «Соціальний капітал як чинник підтримання психологічного здоров'я осіб із низьким економічним статусом» є значним внеском у розроблення проблем соціальної психології, відповідає усім вимогам ДАК МОН України до кандидатських дисертацій, а її авторка, **Олександра Андріївна Ніздрань**, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи.

Доктор психологічних наук,
професор кафедри клінічної психології
Українського католицького університету

В.О. Климчук